

Valódi úttörő vállalkozás ez, melynek mind hazai, mind pedig külföldi szempontból óriási értéke van. A magyar értékelés számára megmutatja, hogy a hazai középkori liturgia integráns része a középkor magyar műveltségének. Így a középkori magyar műveltség részletismeretei — pénz, könyvkötészet, kerámia, iparművészet, céhek stb. — mellett ezt a kevésbé ismert területét is való értékében láthatja és tanulmányozhatja hazánk tudományosan érdeklődő közönsége. A külföld számára mindig feltárja a magyar önyvtárakban fellelhető összes — külföldi kutatás elől eddig ismeretlenségben rejtőző — kéziratosszerkönyveket, megvilágítva soknak francia, német, németalföldi, itáliai, lengyel, cseh, morva származását és így fel nem értékelhető szolgálatot tesz a külföldi liturgiátörténeti kutatóknak.

A könyv latin nyelve ilyen tárgyú munkánál egyébként is megokolt, itt világviszonylati, használhatósági jelentősége van. Módszerében — a könyvbevezetésében említett — THEODOR KLAUSER elveit elsőnek váltja valóra. Egy-egy kódex leírása ügyes, könnyen áttekinthető. Felesleges részeket mellőzve kiemeli a keletkezési, származási, liturgiai, vagy nemzeti vonatkozásokat, érdekességeket. Szakemberek előtt különös erőt és értéket képvisel a sok szövegközlemény. Ezek alapján már könnyen megírható lesz a magyar liturgia szintézise, egész története. Franciák (LEROQUAIS), finnek (HAAPANEN), angolok (BRADSHAW SOCIETY), olaszok (EBNER és a Vatikán (EHRENSBERGER) kódexei kiadásai után a kis magyar nemzet az első, mely háborús lesújtottságában is ilyen értéket tár a tudományos világ elé. Külföldi és hazai olvasók előtt egyaránt nagy hasznot képvisel és a magyar sajtóosságokban való tájékozódást erősen megkönnyíti a táblázatok alkalmazása a mű elején, valamint a 33 oldalas komoly index a könyv végén. Bibliográfiájában kifogásolható, hogy az idézett magyar cikkek és könyvek nevét csak magyar nyelven említi. Külföldi érdeklődés miatt ezen a második kötetben segíteni kell.

Örömmel üdvözljük az Országos Széchényi Könyvtárnak ezt az újabb szép kiadványát és érdeklődéssel várjuk a második kötetet.

JÁVOR EGON O. S. B.

Teller Frigyes: *Magyarország középkori hangjelzett kódexei.* A legrégebb kódexekre és kódextöradékeire. Budapest, 1944. 35 l. Az Orsz. Széchényi Könyvtár kiadványai. XX.

Az ú. n. „négyzetes-hangjegyekből“ kifejtett Gregorián-ének úgy viszonylik az ősi hangjelekkel, a neumákkal lejegyzetthez, mint ahogyan pl. egy olasznyelvű VERGILIUS viszonylik latinjához, vagy egy újjörög HOMEROS az antik-hellénhez. Ámde, míg a klasszikus ősnyelvek kifejezéseinek legfinomabb árnyalatai is ismeretesek, addig a Gregorián ősrás számunkra ma is szinte csupa talány. A neumák titkainak kibogozásához legbiztosabb módszer az egyoldalúan tiszta írástudományi szempont alkalmazása: elsősorban a jelek legparányibb elváltozásait is megállapítani (és — egyelőre, vagy örökre — lemondani a dallamvonal egészének megfejtési kísérletéről). Ezzel az elvvel indulva ért el oly meglepő eredményeket H. (E.) M. BANNISTER († 1919), a maig legkiválóbb neumatológus.

A hazai betű- és hangjegypaleográfiai irodalomban HAJNAL I. és ISOZ K. tanulmányai jelentik a tudományos színvonal kötelező mértékét. TELLER könyv-ősrás dolgában oly keveset nyújt, hogy ily szempontból nem is bírálható. Amíg gyér neumatológiai közlés a műben akad, annak megállapítására elemi tudásnál kevesebb is bőven elegendő. Minden átlagember meg tudja különböztetni pl.

liturgikus kódexek neumatológiai

kinai írást a japánitól, az arabot a hébertől, s i. t.; néhány órai tanulmányozás után pedig ugyanúgy játszva különböztetheti meg a legjellegzetesebb neumacsaládokat is, pl. a szentgallenti, montecassinói. Ez azonban még éppoly kevésbé neuma-szakértelem, mint mikor TELLER megállapítja, hogy az általa lefolytatott „zenei jelzés (neuma) vizsgálata abban rögzíthető, hogy Magyarország zene-paleográfiailag a középeurópai kódexterülethez tartozik, melynek központja a híres Szent-Gallen-i és Einsiedeln-i scriptóriumok“. (27. l.) Az Árpád-kori magyar írásbeliség sorskérdését HAJNAL I. szinte a törvényszerkesztők fogalmazásával alapozta meg; ennek méltó párjaként zenei téren is hasonló vizsgálatot kell végezni, ezt az előbbivel szembevetni, nem pedig futtában odavetni egy kellően ki nem fejtett nézetet. TELLER könyvében nyoma sincs a fennen hangoztatott „vizsgálat“-nak. Bennünket a részletek érdekelték volna, de ezekkel a szerző adósunk maradt.

Magyar kódexekbe is el kellett jutniok a neuma-írás egyes különlegességeinek; ilyen pl. a neuma-helyettesítés (főként, mikor ez íráskülönbséget jelent, nem pedig lényegesebb dallamváltozatot); ilyen pl. egyes neuma-törzsalakok elváltozása (nemcsak olyankor, mikor az ú. n. liquescentia, vagy kifejezésbeli nyomaték, vagy ritmus miatt szenved a neuma „elrajzolást“, hanem mikor az íródéakok bizonyos hangközviszonylatok alkalmából jegyezték a törzsalak más-más változatát). Ilyfajta az ősi hangjelírás bonyolultabb jelenségei, de ezeknek TELLER könyve még a küszöbéig sem érkezett.

Egy-két egyszerű neumatológiai adaton túl csak külföldi kézikönyvekből merített — nagyobbrészt szöszzerinti — átvételt találunk TELLERNél. Ezeket persze, nem kell zordul megítélni, még akkor sem, ha, mint itt is, nem csupán ténybeli, hanem lényegbeli átvételekre terjeszkednek ki; de legalább ne értelmetlenül vétessenek át. Ilyen a következő:

„Amikor azonban azt mondjuk, hogy egy kézirat pl. a X. századból való, ez nem azt jelenti, hogy a jelen kézirat írásmódja egészen biztosan a X. sz. termése, hanem azt, hogy a jelen kézirat írásmódja teljesen egyezik a X. sz. íráásával“. (28. l.)

Ez a zavaros mondat eredeti forrása helyén teljesen világos:¹

... „lorsqu'on dit d'une notation qu'elle est du XIe siècle par exemple, on ne prétend pas que le manuscrit lui-même soit certainement de la même époque, mais qu'à moins d'autres preuves intrinsèques, l'écriture qu'il révèle était en usage au XIe siècle.“

A fenti szakasz után a 28. lap többi szakasza szintén átvétel Sunyol könyvének 45., 46. és 47. lapjáról.²

A legrégebb külföldi liturgikus kódexekről közölt neumatológiai eredmények (11—13. l.) szintén köztudomású adatok, nem TELLER „vizsgálatai“, mint azt a könyv alcíméből kiolvasnók.

A fényképmásolatban is közölt két kódextöredékhez hasonló tucatjával lelhetni a Nemzeti Múzeum kéziratcsomkjai között; ez még nem felfedezés.

Elképesztő természetrajzot kellene írni a könyv sajtóhibáinak dzsungeljéről, melyben a „paleographia“ szónak legképtelenebb torzaival találkozunk (7., 8., 12. és 28. l.). Akad aztán másminő is csöstül; ilyenek *phototypiques* (7. l.),

¹ G. SUNYOL: Introduction à la paléographie musicale Grégorienne, 36. l.

² Ezeket a szakaszokat TELLER a *Corvina* c. folyóirat 1942. évi 9. számában megjelent *Monumenti di musica sacra nell Ungheria medievale. c. cikkébe* is átvette.

vagy: *Bénédictis de Solesmesi* (7. l.), vagy: *Les origines de Chant romain* (12. l.). Mindezekén túltesz a következő szomorú példa: A 32. lap alján említi MELCHIORRE ZOLTÁN nevű szerzőnek „A Pray-kódex forrásaihoz” c. írását. Azonban ily nevű szerzőtől ilyen felírási cikk az idézett helyen (Magy. Kszm., 1936., 246. l.) nincsen, sőt nem is lehet; ellenben az 1926. évfolyamban igenis van a korán elköltözött, nagytehetségű ZALÁN MENYHÉRTTŐL. Ugyan miféle rejtély ez? Ehhez a találósihoz tudni kell, hogy Melchiorre olaszul a magyar Menyhért név megfelelője s TELLER idézett olasznyelvű cikkében MELCHIORRE ZALÁN néven hivatkozik rá; vajjon hány kézen-közön át alakult MELCHIORRE ZALÁN közben MELCHIORRE ZOLTÁNNÁ, míg aztán egy sorral alább csakugyan ZALÁN MENYHÉRT néven jelenik meg?! A szarvashibáknak ilyen garmadát pótlapra lehetett volna nyomtatni, a könyvbe utólag beragasztani s így nem érthette volna a szerzőt ily szempontból is gáncs.

A címben adott ígéretet TELLER alig is igyekszik beváltani; mindössze három kódexünkről nyújt közkeletű ismereteket, a két töredékről pedig elemi általánosságokat. Végző összegezésben a könyv nem más, mint afféle „Népszerű bevezetés a neuma-ismeret megelőző kérdésekhez” s magasabb tudományos szempontból vett eredménye nincs.

DÉVAI GÁBOR.

Kozocsa Sándor: *Az orosz irodalom magyar bibliográfiája.* Budapest, 1947. Az Orsz. Széchényi Könyvtár kiadványai. XVI, 331 [5] l. 8°.

Külső kiállításban is művészi könyvet jelentetett meg az Országos Széchényi Könyvtár, KOZOCSA orosz irodalmi bibliográfiáját. A mintegy 5000 adatot felsorakoztató mű pusztán statisztikai adataival is megérezkelteti az orosz kultúra hatalmas méreteit: 279 regényt, 297.820 verset, 2,200.448 elbeszélést sorol fel, melyet százhusz esztendő leforgása alatt a magyar olvasóközönségnek különböző fordításokban alkalma volt elolvasni. PUSKIN, LERMONTOV, GOGOLJ, TURGENYEV, TOLSZTOJ, DOSZTOJEVSZKIJ, CSEHOV és GORKIJ foglalják el a bibliográfiában a legtöbb helyet. A fordítók a magyar irodalom legjobbjai sorából kerültek ki; VAJDA JÁNOS, FALK ZSIGMOND, ARANY JÁNOS, ARANY LÁSZLÓ és GYULAI PÁL neveit olvashatjuk a legelső népszerűsítő és fordítók között. Az első orosz elbeszélés-fordítások a múlt század negyvenes éveiben jelentek meg folyóiratainkban, mely az ötvenes években még nagyobb lendületet vesz. A század végén a fordítások közt — természetesen — legtöbb a TOLSZTOJ- és DOSZTOJEVSZKIJ-mű. A legművészebbeket SZABÓ ENDRE, AMBROZOVICS DEZSŐ, TRÓCSÁNYI ZOLTÁN, KISS DEZSŐ és GÖRÖG IMRE nyújtják. Századunk írói közül KOROLENKOT, POTAPENKOT, LESZKOVOT, ANDREJEV LEONIDOT, BIMOV OSZIPOT, KUPRINT, MERESKOVSKIJT, PRIVSINT, SZMELJOVOT ültetik át. Később BJELIJ, BUNYIN, TOLSZTOJ ALEKSZEJ és a második világháború előtt SOLOHOV, KÁTÁJEV, GLÁDKOV, SZIMONOV, ILF és PETROV fordításai kelnek el nagy számban. A két világháború közötti korban TÁRÁSZOV-RODINOV művét és MÁJAKOVSKIJ verseit találjuk a magyar könyvpiac fordítás-irodalmában.

KOZOCSA bibliográfiája két részből áll: az elsőben feldolgozza az orosz irodalomra, az orosz-magyar irodalmi kapcsolatokra vonatkozó munkákat időrendi és külön tárgyszerinti csoportosításban. A második részben következnek az egyes írók munkáinak fordításai az írók betürendjében, de ezen belül időrendben is felsorolva. Minden adatot bibliográfiailag teljesen kiértékelte, amennyiben KOZOCSA a folyóiratokban és hírlapokban megjelent ismertetések